

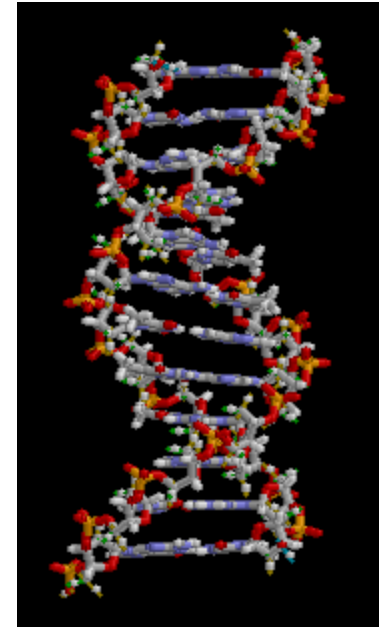
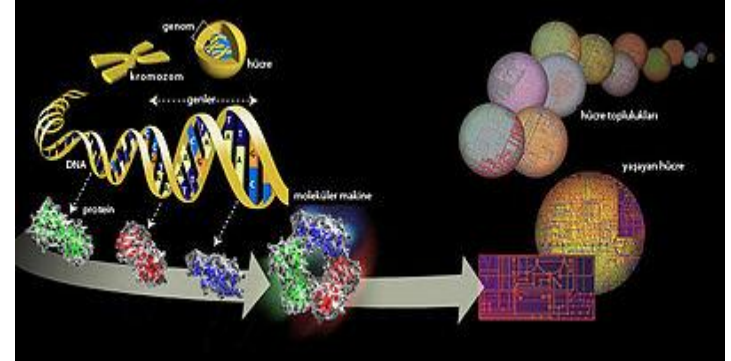

MOLEKÜLER GENETİK

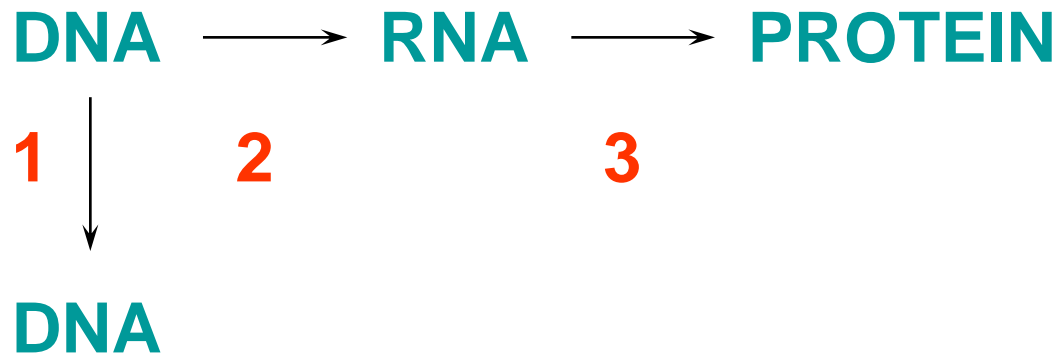
Prof. Dr. Arif ALTINTAŞ
altintas@veterinary.ankara.edu.tr

Genetik (Kalıtım bilim)

- Biyolojinin bir dalı olup, canlı organizmalarda kalıtım ve çeşitlilik konularını işler.
- Canlının sahip olduğu bütün özelliklerinin kuşaktan kuşağa nasıl geçtiğini inceler.

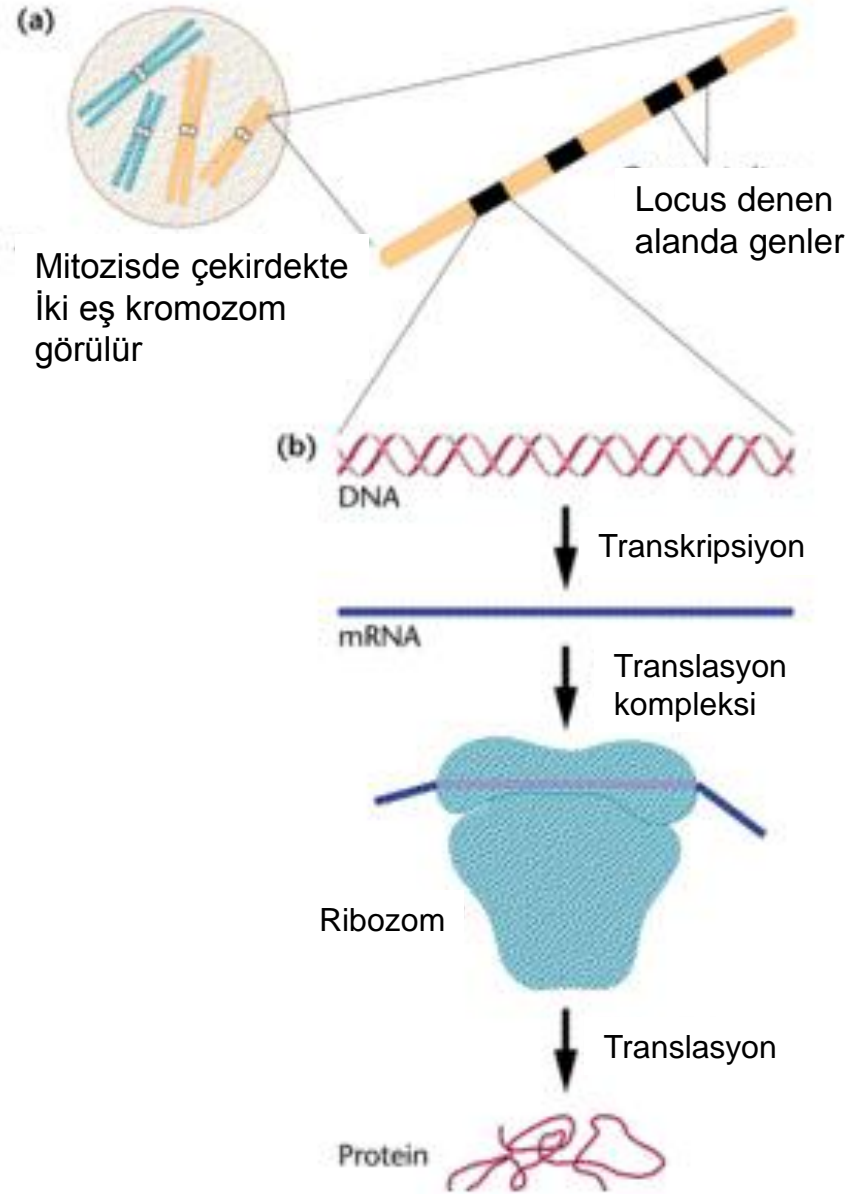
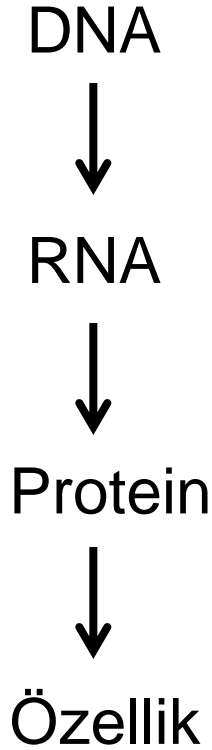

GENETİK BİLGİNİN AKIŞI

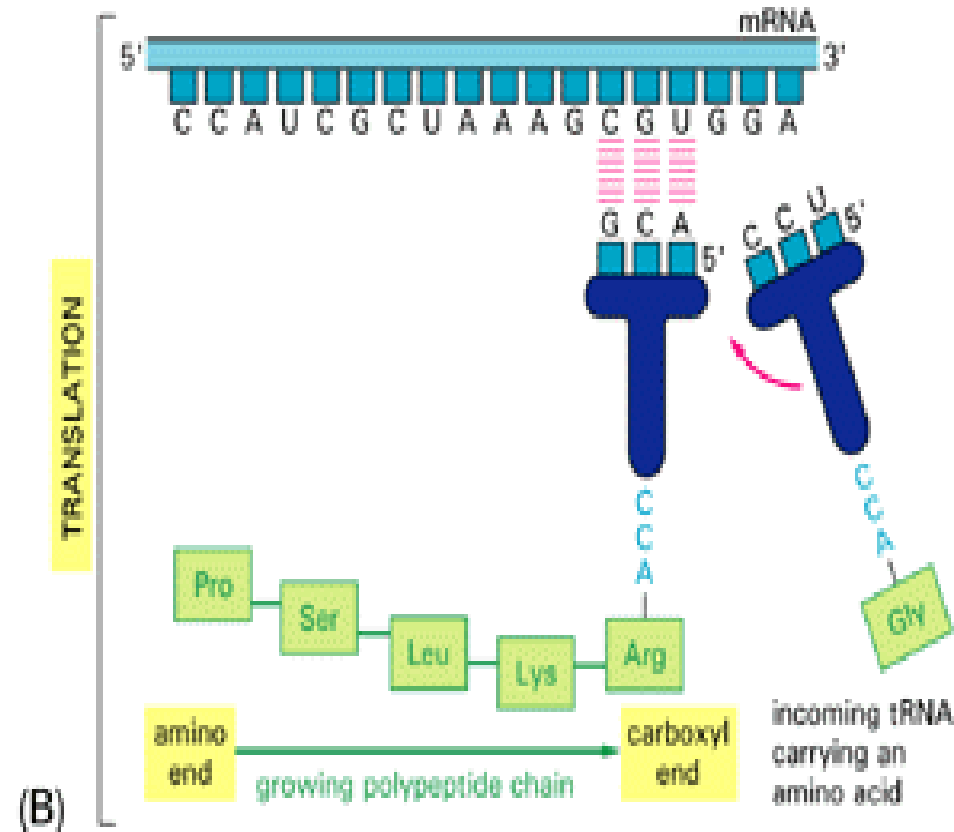
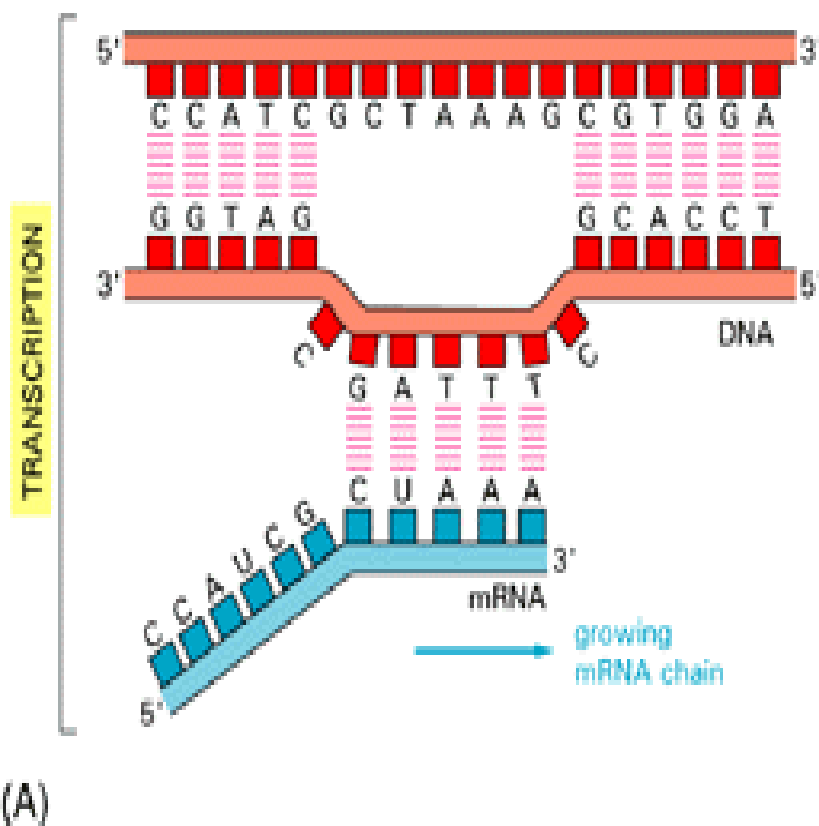
- 1. REPLİKASYON** (DNA SENTEZİ)
- 2. TRANSKRİPSİYON** (RNA SENTEZİ)
- 3. TRANSLASYON** (PROTEİN SENTEZİ)

Bilginin biyolojik olarak akışı (merkezi dogma)

Genetik bilgi Protein sentezine akar

DNA → RNA → PROTEİN

İkinci pozisyon

		U	C	A	G			
Birinci pozisyon (5'ucu)	U	UUU	UCU	UAU	UGU	U	Üçüncü pozisyon (3'-ucu)	
		UUC	UCC	UAC	UGC			C
		UUA	UCA	UAA	UGA			A
		UUG	UCG	UAG	UGG			G
	C	CUU	CCU	CAU	CGU	U	Üçüncü pozisyon (3'-ucu)	
		CUC	CCC	CAC	CGC			C
		CUA	CCA	CAA	CGA			A
		CUG	CCG	CAG	CGG			G
	A	AUU	ACU	AAU	AGU	U	Üçüncü pozisyon (3'-ucu)	
		AUC	ACC	AAC	AGC			C
		AUA	ACA	AAA	AGA			A
		AUG	ACG	AAG	AGG			G
	G	GUU	GCU	GAU	GGU	U	Üçüncü pozisyon (3'-ucu)	
		GUC	GCC	GAC	GGC			C
		GUA	GCA	GAA	GGA			A
		GUG	GCG	GAG	GGG			G

■ Başlangıç ■ Bitirme

Temel hatırlatmalar

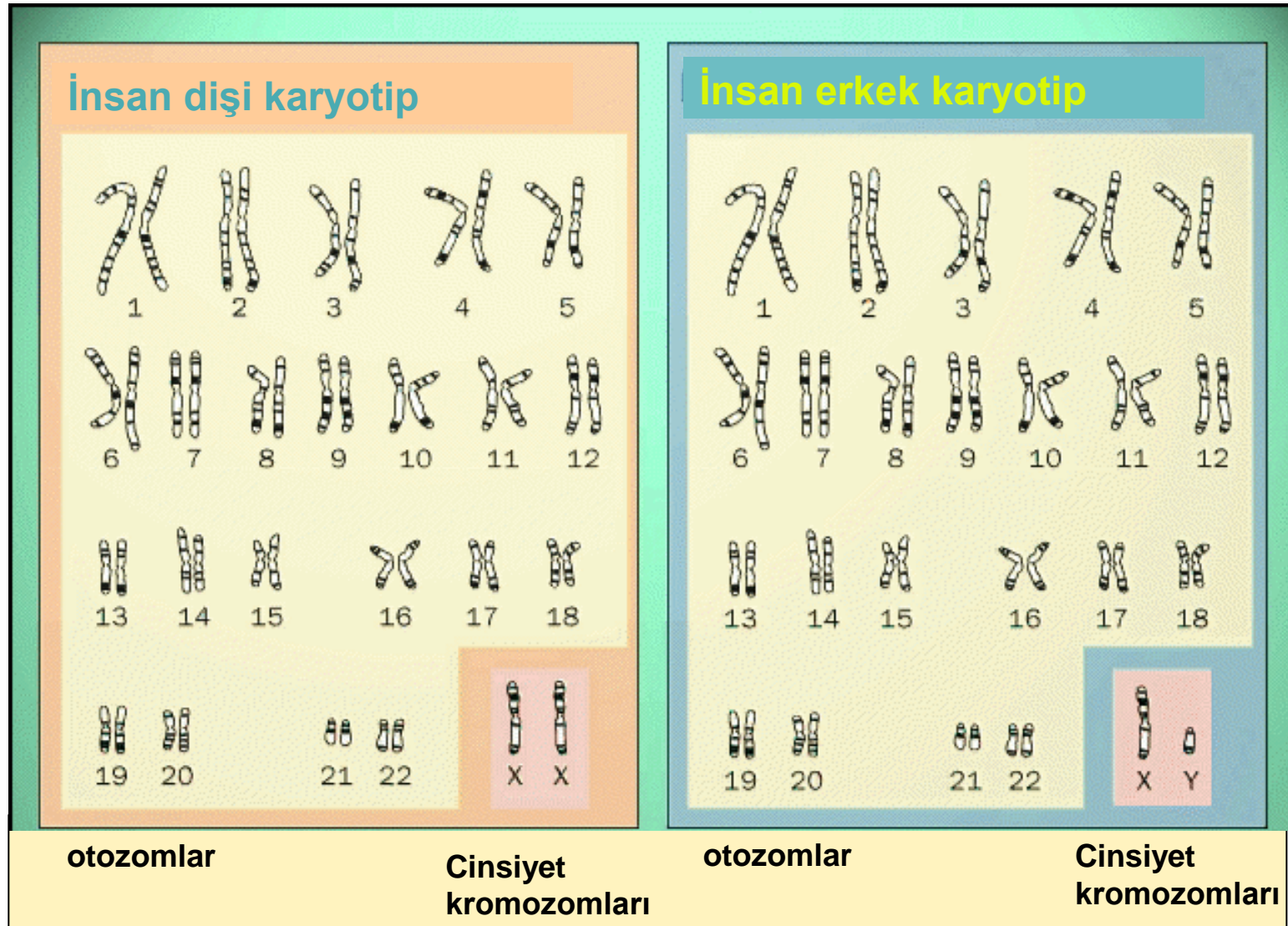
- **DNA:** Tüm canlı organizmalarda genetik materyal; ökaryotlarda çekirdekte kromozomlar üzerindedir DNA zincirleri oldukça uzundur; örneğin en uzun insan kromozomu 247 milyon baz çiftini içerecek uzunluktadır.
- **Gen:** DNA boyunca spesifik bir ürün olan kromozom üzerinde spesifik bir noktada birikmiş kalıtsal birim;
- **Kromozom:** genleri içeren ve diziyeye karışan linear DNA ve protein ortaklığı,
- **Genotip:** Bir organizmanın genetik yapısı
- **Fenotip:** Bir organizmanın genetik çatı ve çevre ile belirlenmiş görünen özellikleri
- **Alel:** Bir kromozom lokusundan elde edilebilen bir DNA nükleotid dizisinin alternatif versiyonlarından biri
- **Polimorfizm:** Popülasyonda iki ya da daha çok alternatif genotiplerin varlığını yansıtır, popülasyonda bireysel çeşitliliğin derecesi olarak dikkate alınır.

Bir organizma ne kadar kromozoma sahiptir?

- Çoğu ökaryotik olan her hücre spesifik sayıda kromozoma sahiptir,
- Somatik hücrelerde (sperm ve yumurta hariç) bu sayı diploiddir ($2n$), $\Rightarrow$ örn. insanlar **diploid = 46**.
- Her kromozom tipinin iki katı (1 anadan 1 babadan); **haploid = 23**.
- Kromozomların tümü çift olarak mevcuttur; her çiftin üyeleri **homolog kromozomlar** diye adlandırılır.
- Homolog kromozomlar genetik benzerlik gösterirken, bunlar kesin olarak birbirinin aynı değildir. Aynı genin farklı formları, yani **aleller** var olabilir.

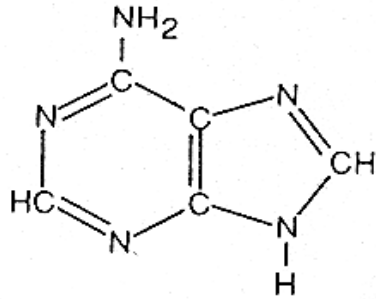
İnsan kromozomlarının karyotipleri

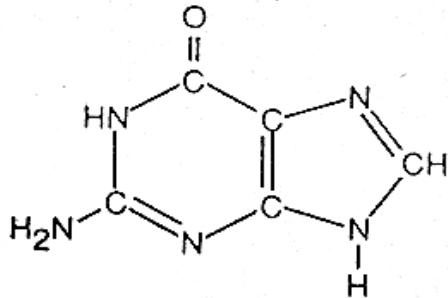
DNA'nın yapısı

Bazlar, nükleozidler ve nükleotidlerin Yapısı

Purinler

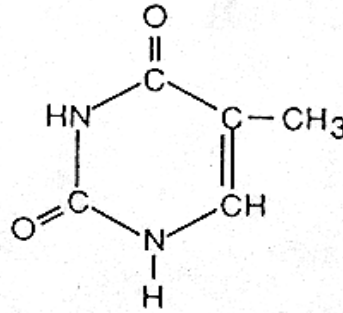

Adenine (A)

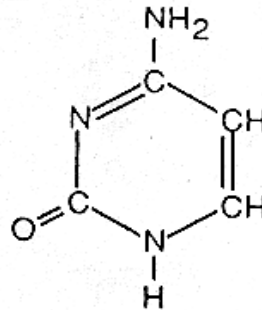

Guanine (G)

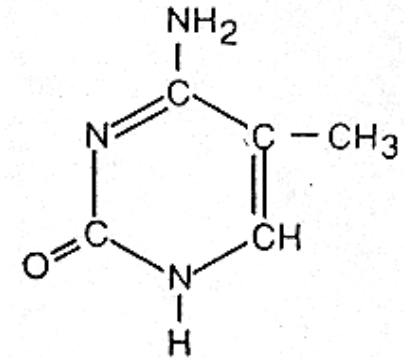
Pirimidinler

Thymine (T)

Cytosine (C)

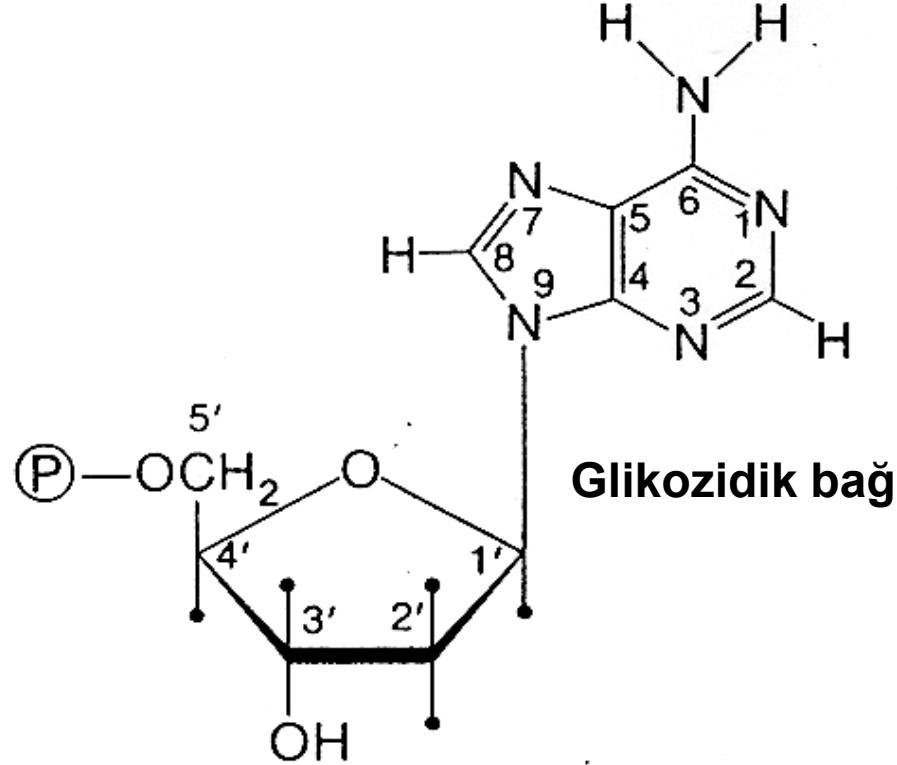

5-Methylcytosine (5mC)

Deoksiadenozin

Nükleozid

Purin baz = adenin

Şeker = Deoksiriboz

Nükleotid

Deoksiadenozin-5'-fosfat

Adlandırma

Baz

Nükleozid

+ deoksiriboz

Nükleotid

+ fosfat

Purinler

Adenin

Adenozin

Adenilik asit

Guanin

Guanozin

Guanilik asit

Hipoksantin

İnozin

İnozinik asit

Pirimidinler

Timin

Timidin

Timidilik asit

Sitozin

Sitidin

Sitidilik asit

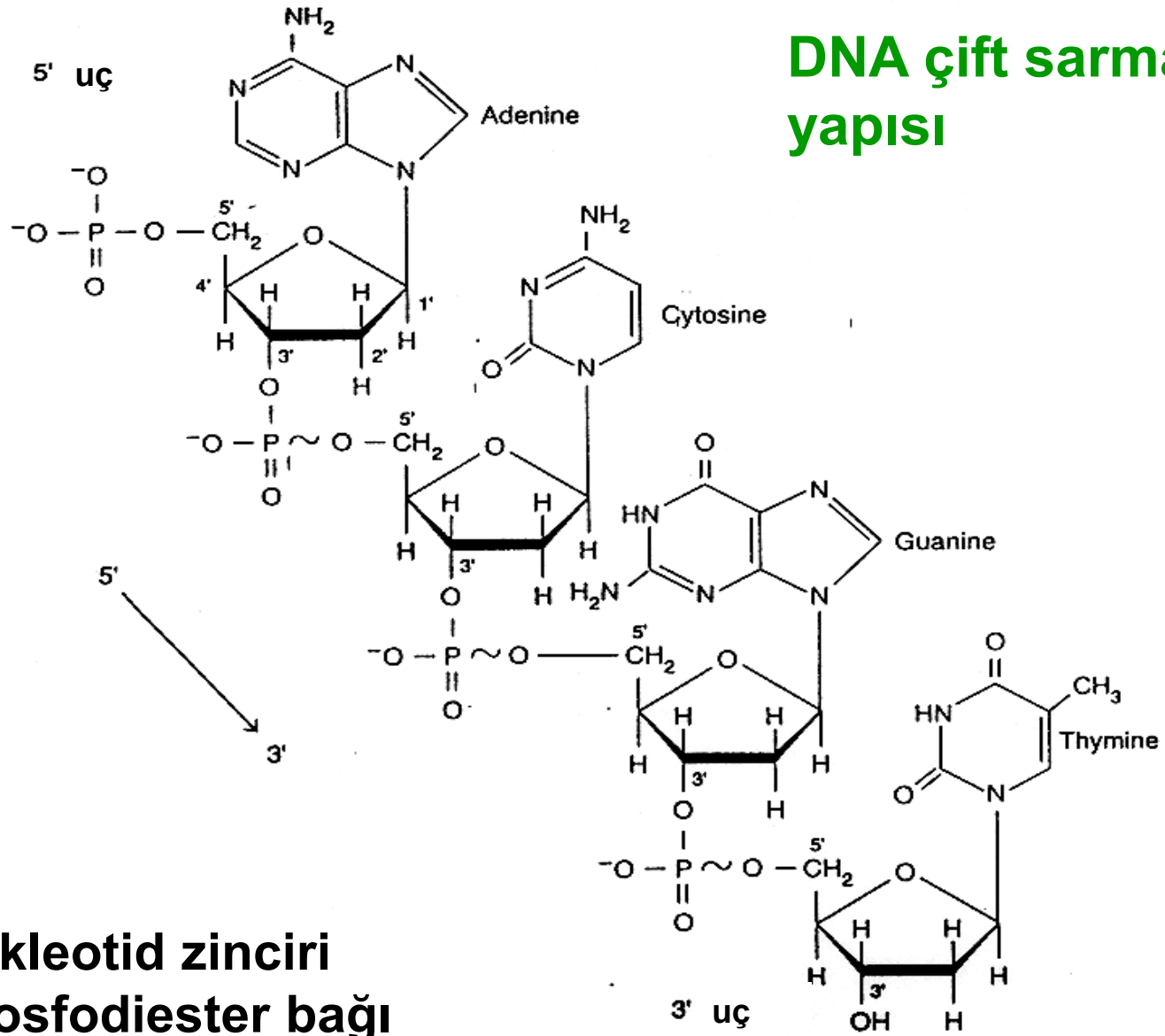
Urasil

+riboz

Uridin

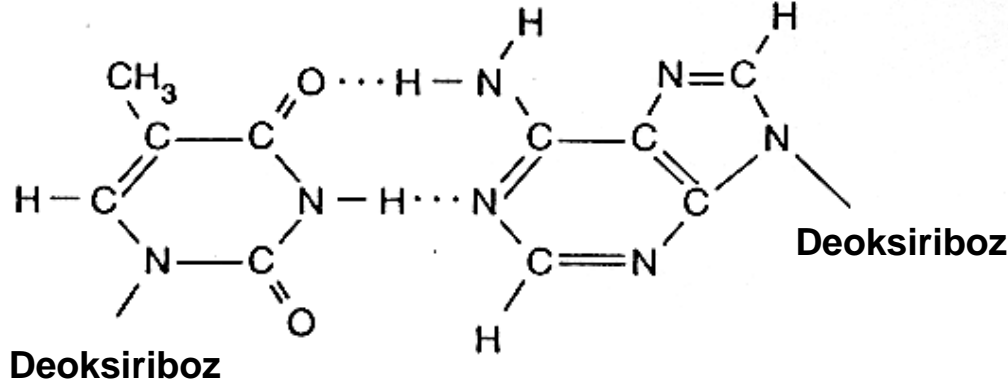
Uridilik asit

DNA çift sarmalın yapısı

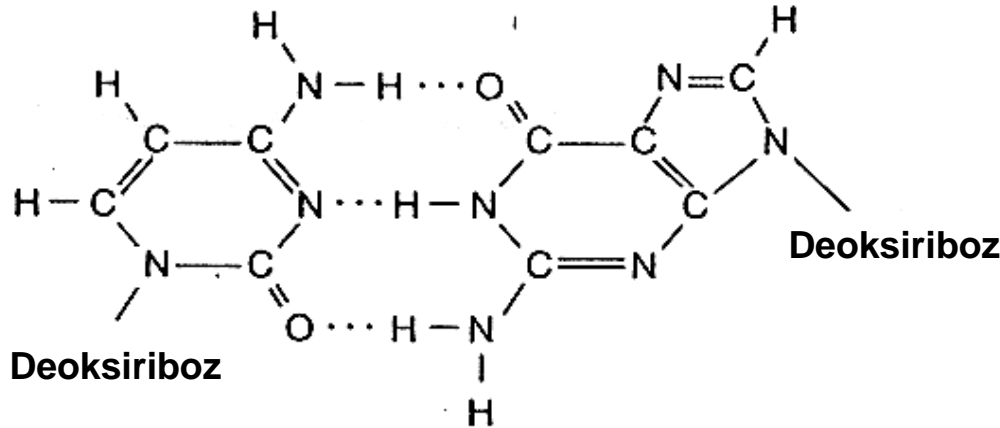
- Polinükleotid zinciri
- 3', 5'-fosfodiester bağı

- **Bazların hidrojen bağı**

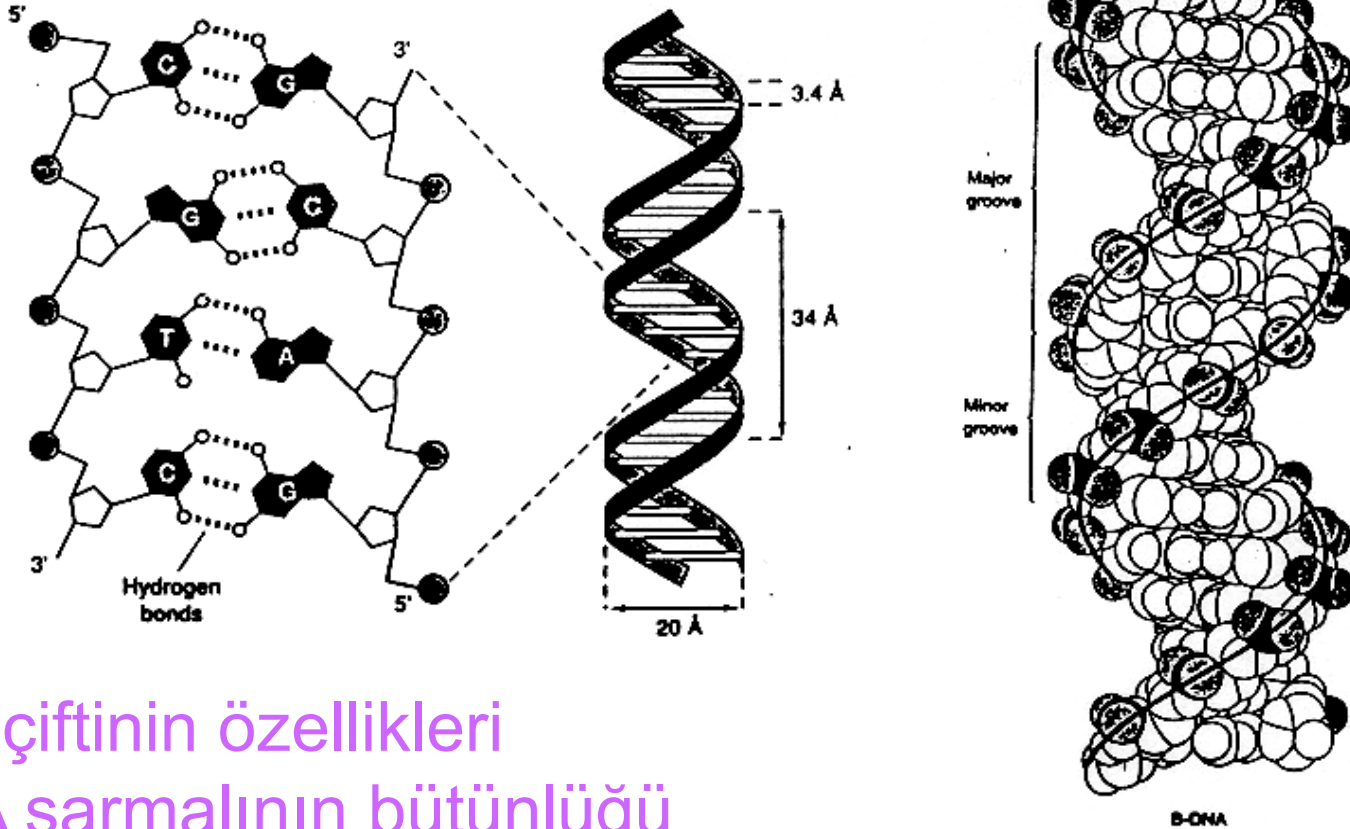
A-T baz çifti

**Herhangi bir türde DNA çift sarmalında
A içeriđi = T içeriđi ve
G içeriđi = C içeriđi**

G-C baz çifti

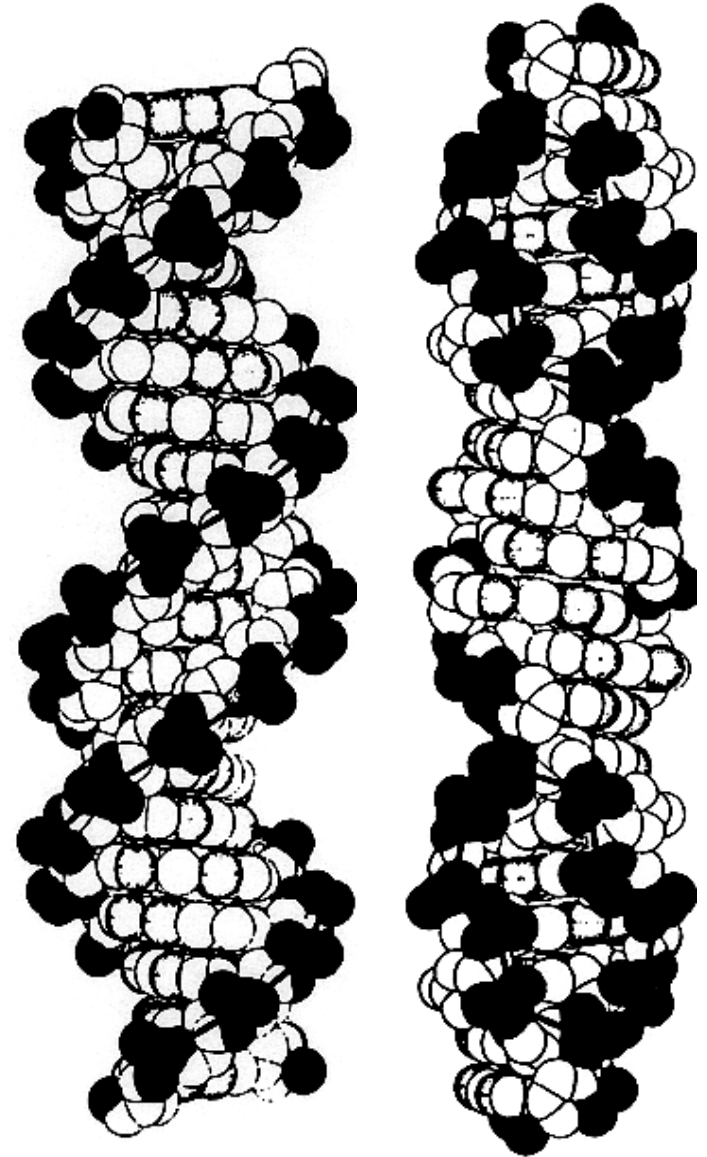
DNA çift sarmalı

- Baz çiftinin özellikleri
- DNA sarmalının bütünlüğü
- B-DNA her döngüde 10 baz çifti içerir
“süpersarmal” DNA

- **Süpersarmal DNA**
pozitif süpersarmal normal olarak DNA replikasyonu sırasında gözlenir
- Negatif süpersarmal normal olarak nükleozomlarda gözlenir ve **Z-DNA** oluşumu ile sonuçlanır
- Z-DNA sola doğru oluşan sarmaldır zigzag oluşturmuş fosfatlarla ilgilidir (buradan hareketle Z ismini alır)
- Z-DNA pirimidinlere alternatif purinler olduğunda (sarmal üzerinde) görülür
- B-DNA'nın Z-DNA'ya geçişi **5-metilsitozin** ile kolaylaştırılır, negatif süpersarmal RNA sentezini etkileyebilir

B-DNA

Z-DNA

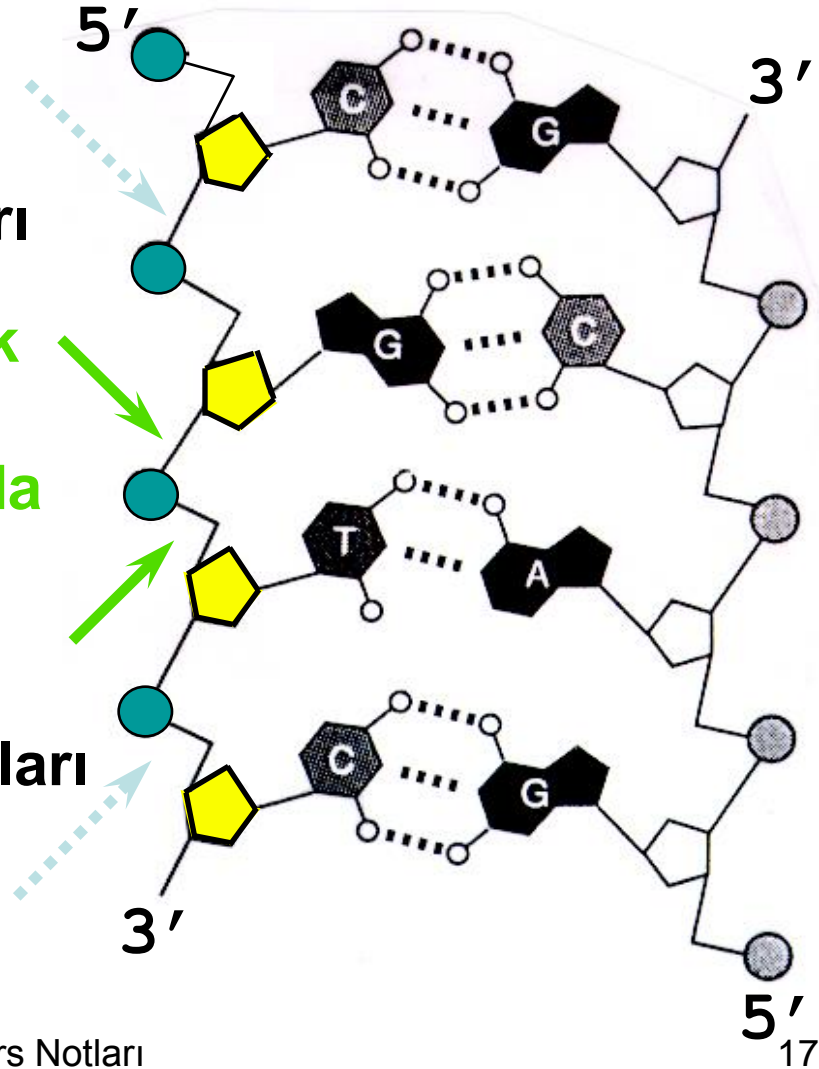
- **Nükleazlar fosfodiester bağları koparır (hidroliz)**

Ekzonükleazlar terminal nükleotidleri koparırlar

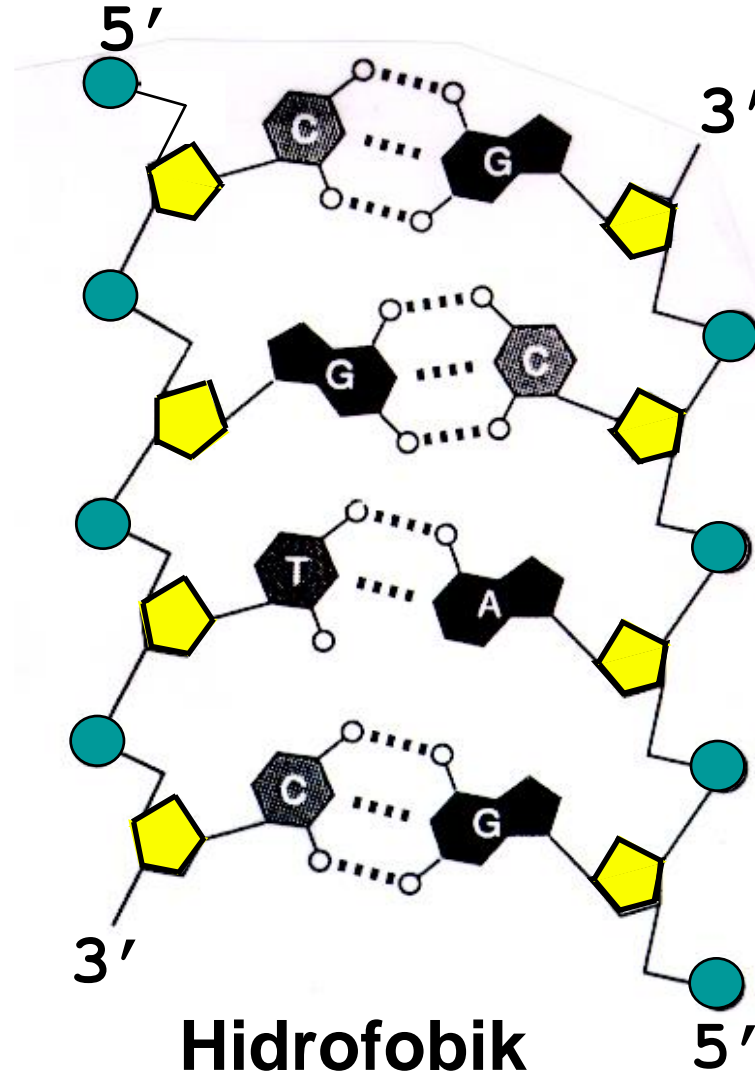
Örn: kanıtlama ekzonükleazları

Endonükleazlar internal olarak koparırlar ve partiküler endonükleaza bağımlı 5' fosfat ya da 3' fosfat sonların herikisini de koparabilir.

Örn: restriksiyon endonükleazları

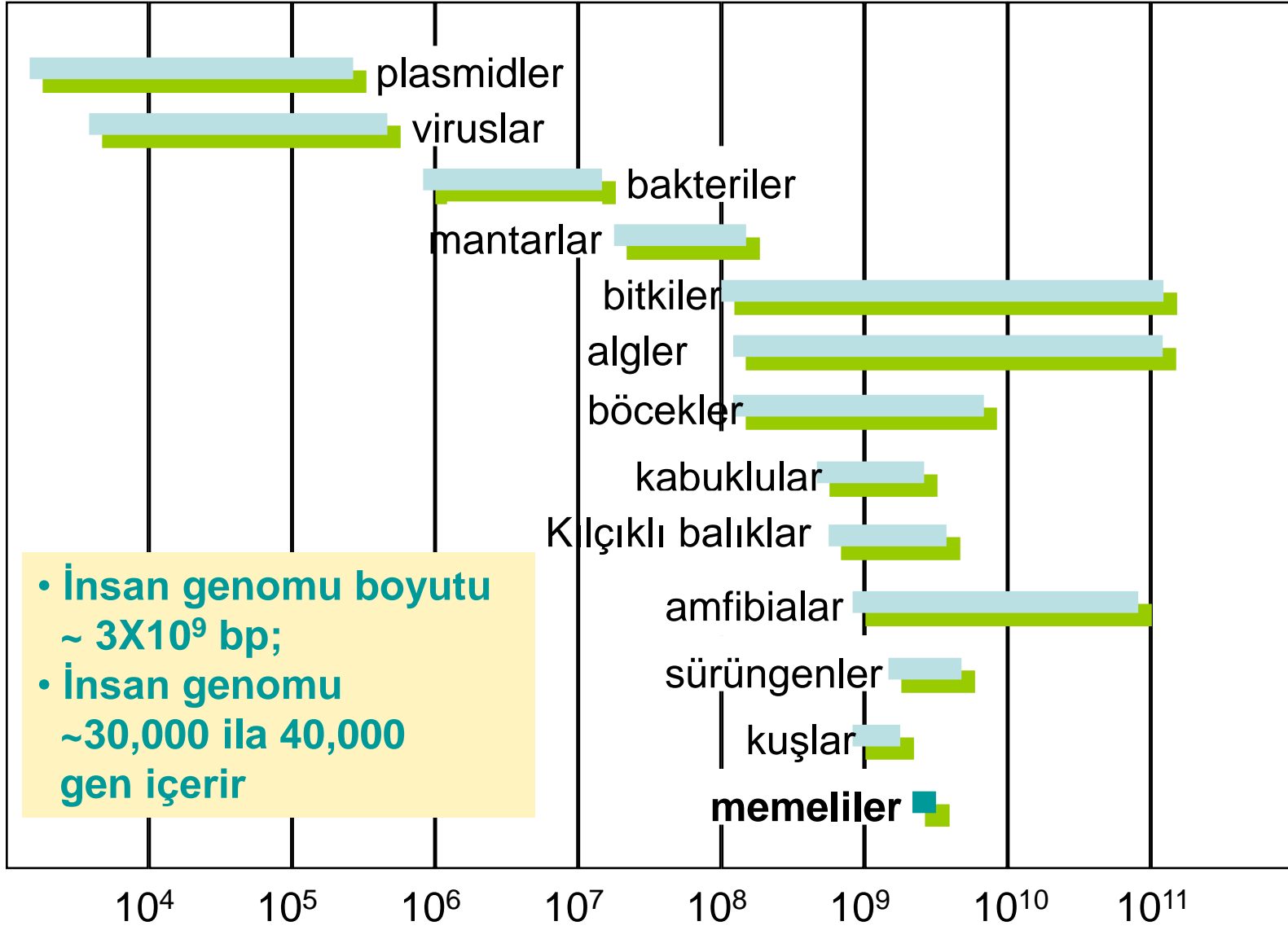

Hidrofilik fosfatlar

Hidrofilik fosfatlar

Nükleotid çiftlerinde (baz-çifti) Genom boyutları

DNA Replikasyonu, Mutasyonu ve Tamiri

a). DNA replikasyon

- 1) semi-konservatif replikasyon
- 2) DNA replikasyonunun başlaması
- 3) DNA sentezinin devamlılığı

b). Mutasyon

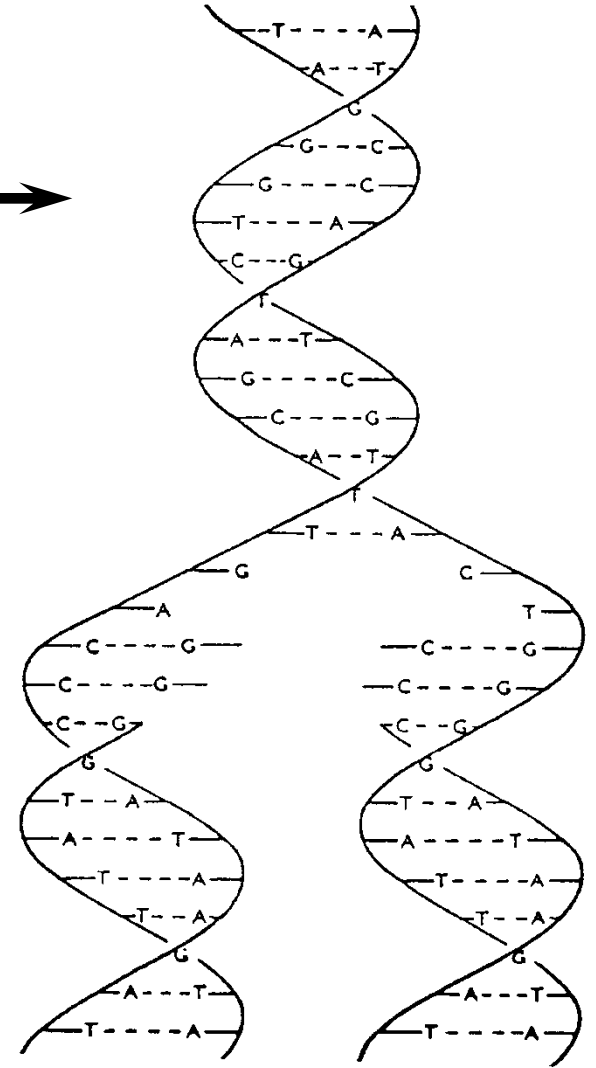
- 1) Mutasyon Tipleri ve hızları
- 2) DNA replikasyonunda spontan mutasyonlar
- 3) Mutagenlerin neden olduğu lezyonlar

c). DNA Tamiri

- 1) Tamiri gereken lezyonların tipleri
- 2) Tamir Mekanizmaları
  - DNA polimeraz ile kanıt okuma
  - Yanlış eşleşmenin tamiri
  - Kesip çıkararak tamir
- 3) DNA replikasyonunda yada tamirinde defektler

- **DNA replikasyonu semi-konservatiftir**

Ana DNA sarmalı

Ana sarmalın herbiri bir yavru sarmal için tamamlayıcı vazifesi görür

Yavru DNA sarmalı

Mutasyon

- DNA ikileşmesi süreci sırasında ikinci iplikçiğin polimerizasyonunda rastlantısal hatalar gerçekleşebilir.
- **Mutasyon** adı verilen bu hatalar, özellikle bir genin protein kodlama dizisinde oluşmaları durumunda organizmanın fenotipi üzerinde güçlü bir etkide bulunabilir.
- Mutasyonlar DNA dizisinde büyük yapısal değişiklikler yaratır; kromozomda geniş bölgelerde duplikasyonlar (ikilenmeler), inversiyonlar (evirmeler), delesyonlar (çıkarmalar) veya farklı kromozomlar arasında parçaların kazara aktarılması (translokasyon) sözkonusu olabilir.

Mutasyon

Mutasyon Tipleri ve hızları

Tip	Mekanizma	Sıklık
Genom mutasyonu	kromozom hatalı ayrılması (örnek, aneuploidi)	Her hücre bölünmesinde 10^{-2}
Kromozom mutasyonu	kromozom yenidenden düzenlenmesi (örnek, translokasyon)	Her hücre bölünmesinde 6×10^{-4}
Gen mutasyonu	baz çifti mutasyonu (nokta mutasyonu, ya da küçük deletion ya da insertion)	Her hücre bölünmesinde baz çifti başına 10^{-10} yada jenerasyonda lokus başına $10^{-5} - 10^{-6}$

Mutasyon ve Tamiri

- DNA'daki değişim oranını arttıran süreçler genelde mutajenik'tir.
- Mutajenik kimyasallar genellikle baz eşleşmesine müdahale ederek, DNA ikileşmesinde hatalara yol açar.
- Morötesi ışınım ise, DNA yapısına zarar vermek suretiyle mutasyonlara neden olur.
- DNA polimeraz enziminin, mutasyonları düzeltme yeteneği sayesinde bu hataların oranı son derece düşüktür.
  - Hata oranı, her 10-100 milyon bazda 1 olarak gözlemlenmiştir.

Baz çifti mutasyon Tipleri

Normal diziliş

CATTCACCTGTACCA
GTAAGTGGACATGGT

transition (T-A $\Rightarrow$ C-G)

CAT**C**CACCTGTACCA
GTA**G**TGGACATGGT

transversion (T-A $\Rightarrow$ G-C)

CAT**G**CACCTGTACCA
GTAC**C**TGGACATGGT

Baz çifti substitüsyonları

transition: pirimidin $\Rightarrow$ pirimidin

transversion: pirimidin $\Rightarrow$ purin

deletion

CATCACCTGTACCA
GTAGTGGACATGGT

deletion ve insertionlar bir ya da daha çok baz çiftini kapsayabilir

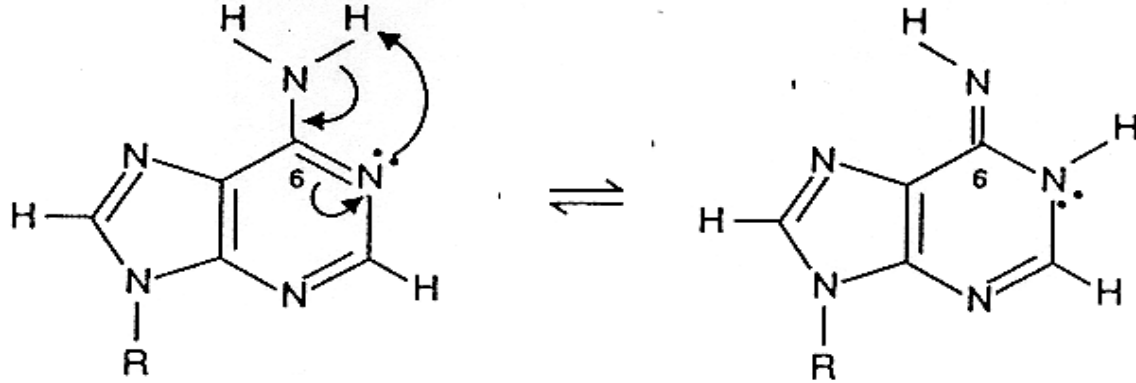
insertion

CAT**G**TCACCTGTACCA
GTAC**C**AGTGGACATGGT

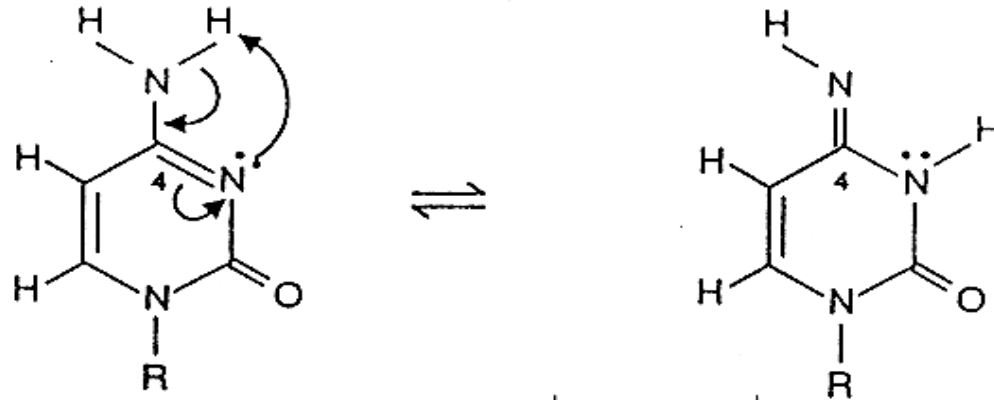
Spontan mutasyonlar tautomer'lerce oluşturulabilir

DNA bazlarının tautomerik formları

Adenin

Sitozin

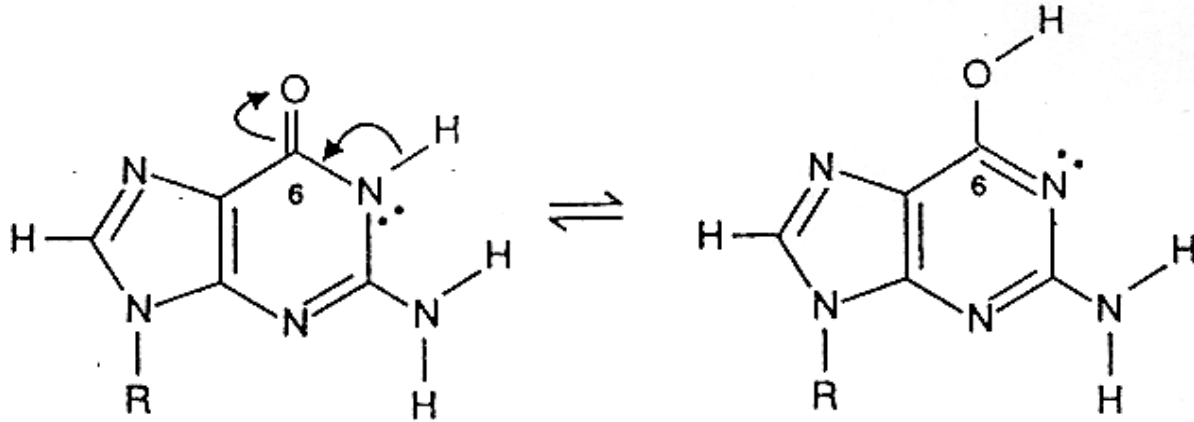

AMINO

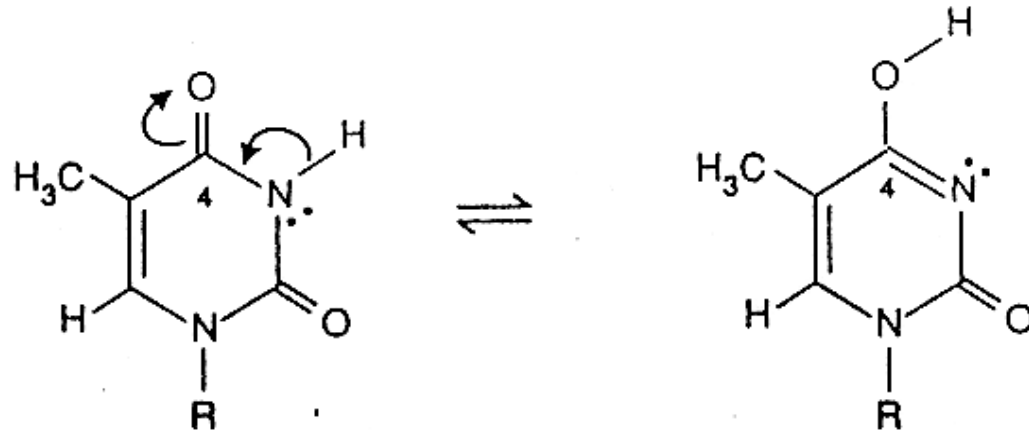
IMINO

DNA bazlarının tautomerik formları

Guanin

Timin

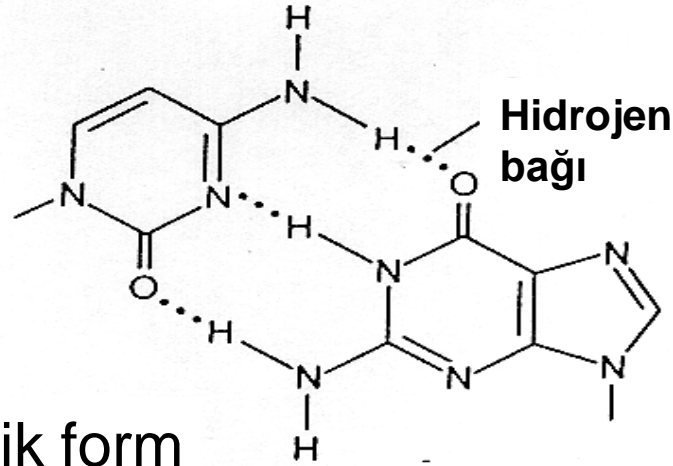

KETO

ENOL

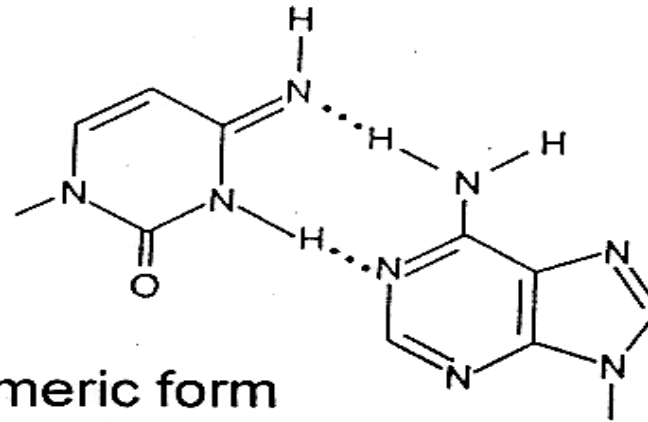
Sitozin tautomer ile oluşmuş Mutasyon

Sitozin

Guanin

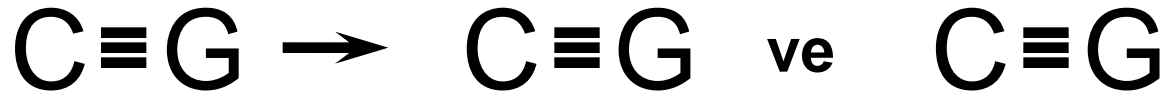
Sitozin

Adenin

- Sitozin bir transition mutasyon sonucunda adenin ile fena eşleşir

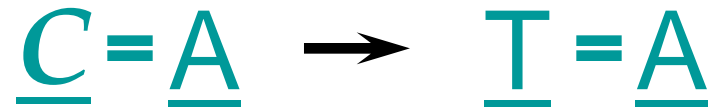
Mutasyon Replikasyon ile sürdürülebilir

- C-G nin replikasyonu yavru sarmala her bir C-G ile verilebilir

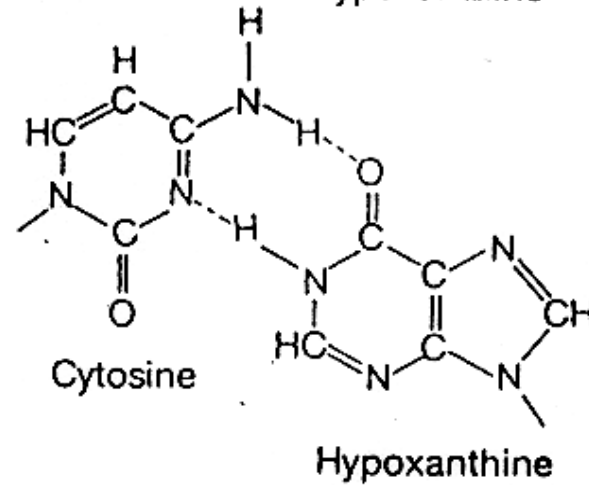
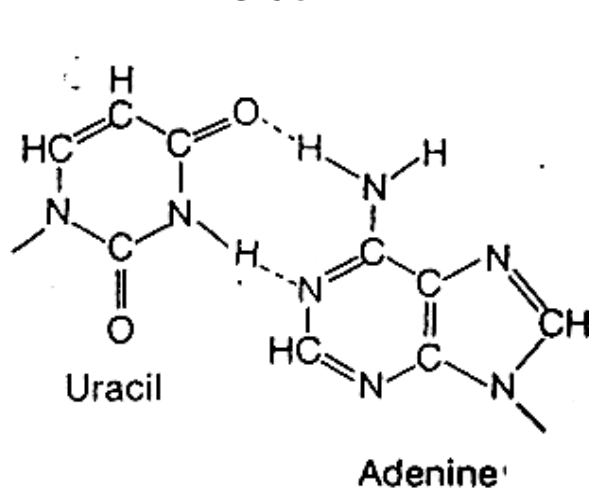
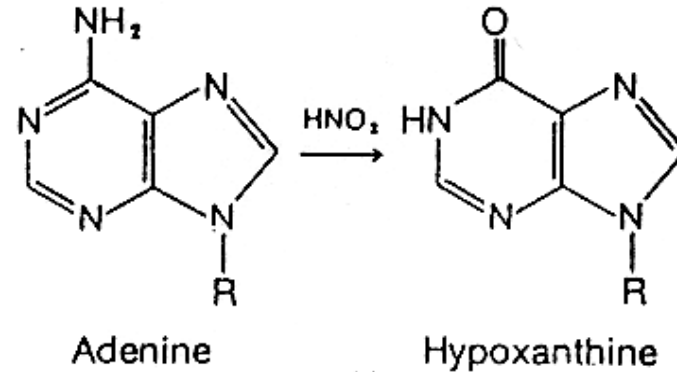
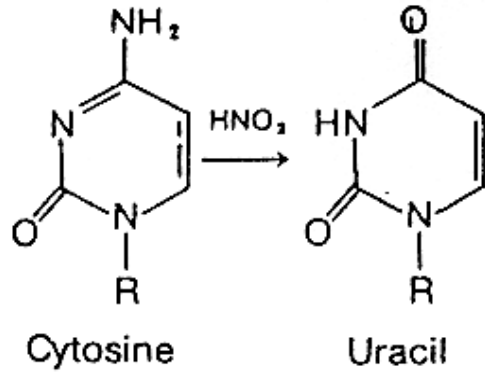
- replikasyon sırasında tautomer oluşumu C fena eşleşme ile sonlanabilir ve bir yavru sarmalın birinde A insertion

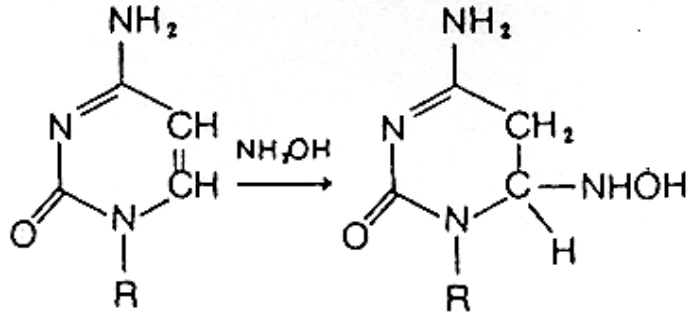
- Replikasyonun bir sonraki aşamasında C-G nin T-A ya transition mutasyonu ile sonuçlanabilir ya da yeniden eşleşmesi ile sonlanır

Kimyasal mutagenler

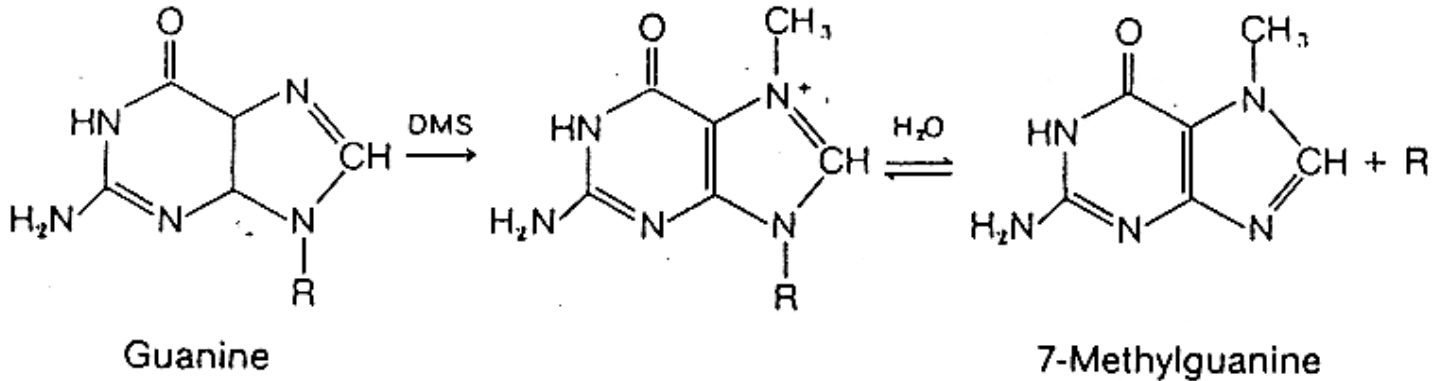
Nitröz asit ile Deaminasyon

Hidroksilamin ile Derivasyon

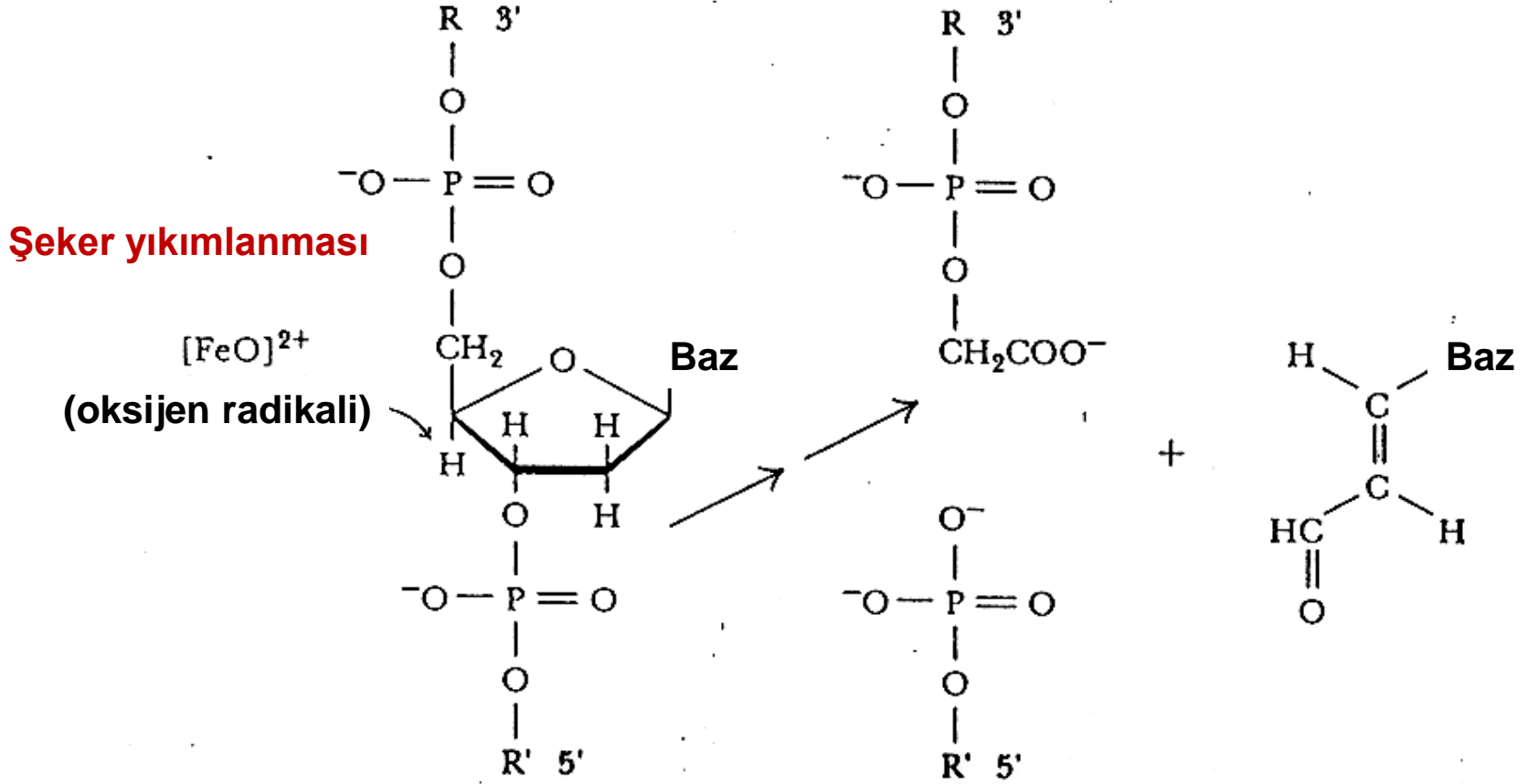

Dimetil-sülfat ile alkilasyon depurinasyona neden olur

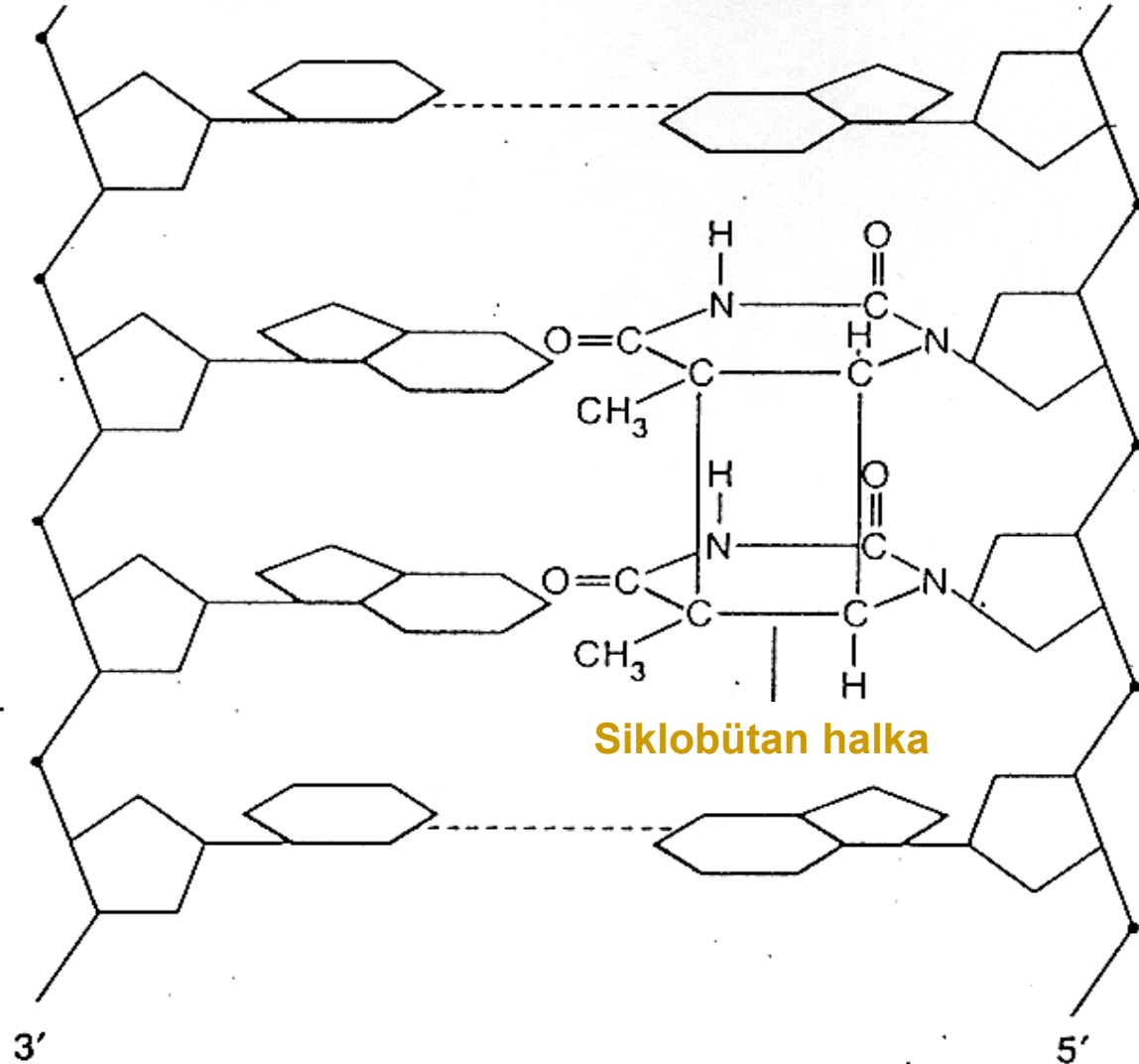
Quarterner bir azot oluşumu deoksiribozid bağı destabilize eder ve baz deoksiribozdan ayrılır

Oksijen radikallerinin saldırısı

UV ışık ile timin dimer oluşumu

Kesip-çıkarak tamir (baz ya da nükleotid)

deaminasyon

ATGCUGCATTGA

TACGGCGTAACT

↓ urasil DNA glikozilaz

ATGC GCATTGA

TACGGCGTAACT

↓ tamirci nükleazlar

AT GCATTGA

TACGGCGTAACT

↓ DNA polimeraz β

ATGCCGCATTGA

TACGGCGTAACT

↓ DNA ligaz

ATGCCGCATTGA

TACGGCGTAACT

Baz ayırarak tamir

timin dimer

ATGCUGCATTGATAG

TACGGCGTAACTATC

↓ nükleaz

AT (~30 nucleotides) AG

TACGGCGTAACTATC

↓ DNA polimeraz β

ATGCCGCATTGATAG

TACGGCGTAACTATC

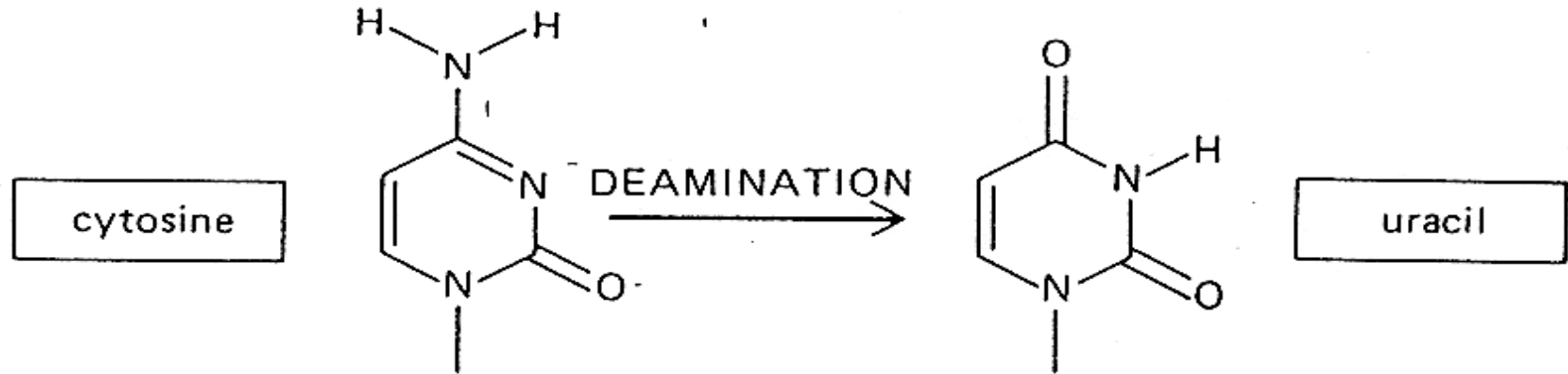
↓ DNA ligaz

ATGCCGCATTGATAG

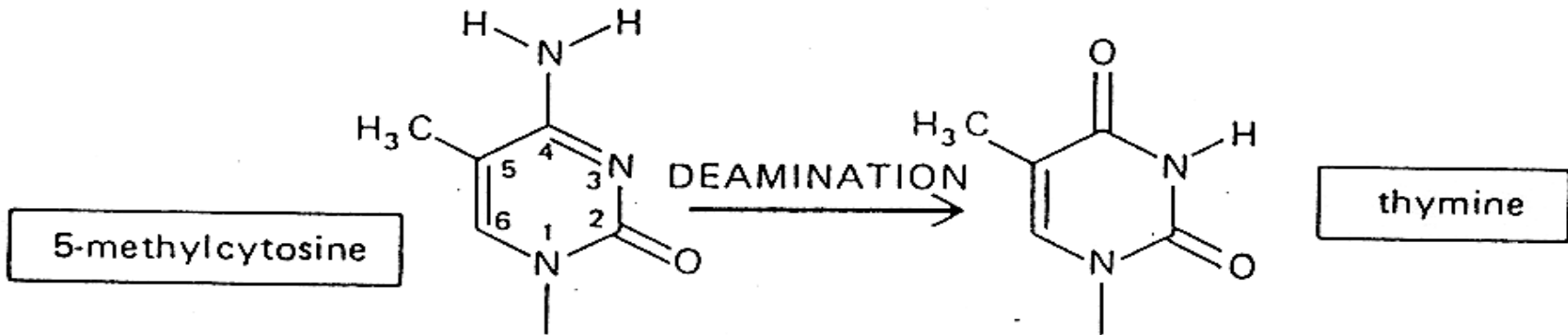
TACGGCGTAACTATC

Nükleotid ayırarak tamir

Sitozinin Deaminasyonu yeniden eşleşebilir

5-metilsitozinin Deaminasyonu yeniden eşleşmez

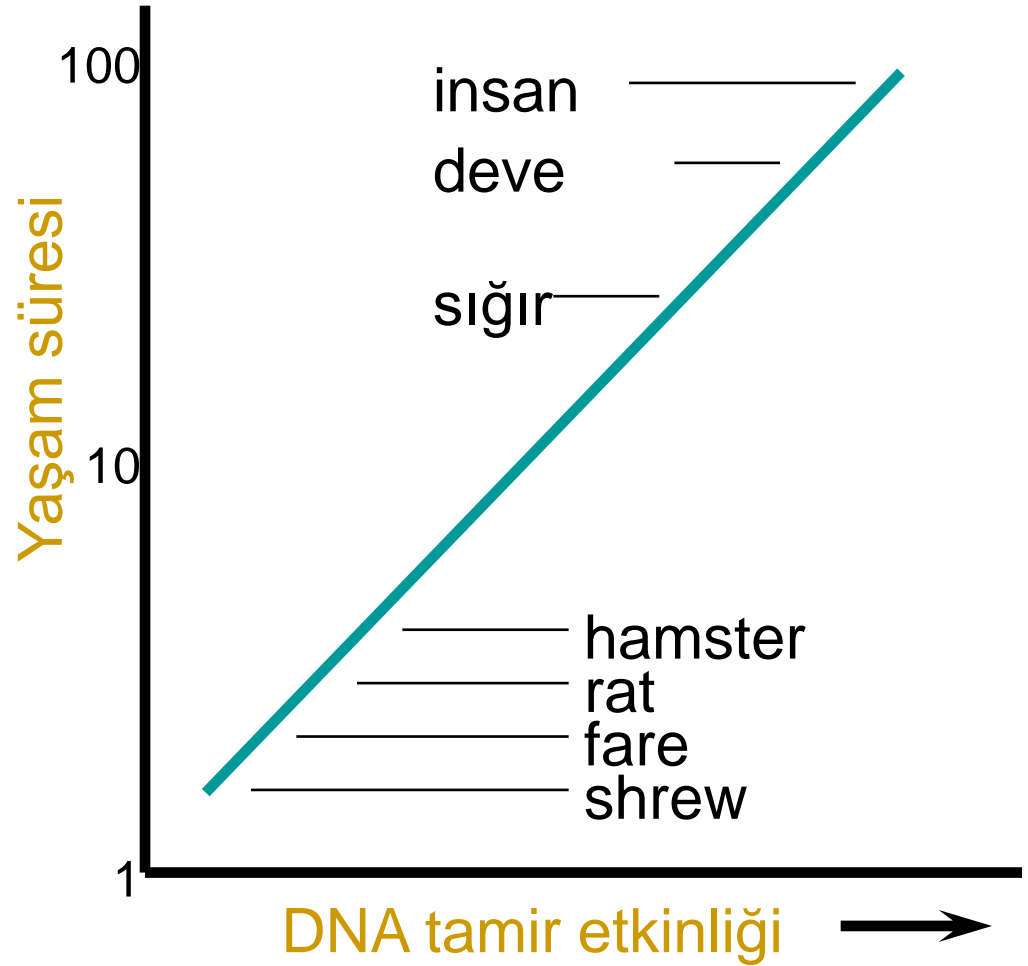

Genetik hastalıkların bir nedeni olarak tesbit edilen tek başına baz değişikliklerinin % 30dan fazlası **5'-mCG-3'** bölgelerinde görülebilir

DNA replikasyon ya da tamirinde Defektler

- Xeroderma pigmentosum
- Ataxia telangiectasia
- Fanconi anemia
- Bloom syndrome
- Cockayne syndrome

Çeşitli memeli türlerinden fibroblast hücrelerinde DNA tamir etkinliği ile organizmanın yaşam süresi arasındaki ilişki

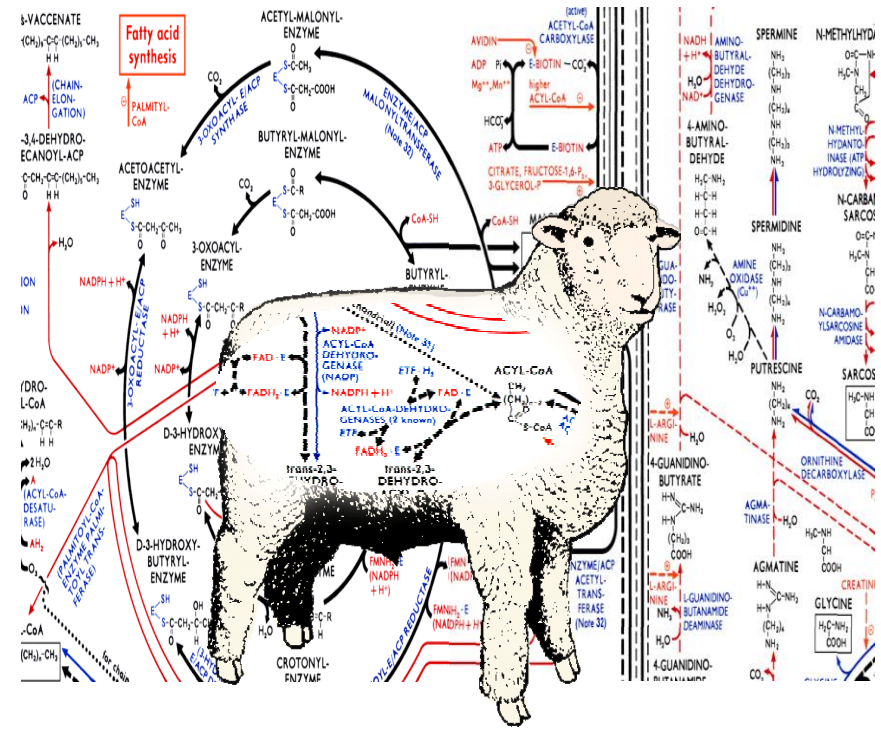
DNA replikasyonunda ya da DNA tamirinde defektler

Söz konusu defektlerin tümü kromozom ve gen (baz çifti) mutasyonlarının yüksek frekansı ile birlikte; çoğu da kansere bilhassa lösemiye yatkınlıkla birlikte

- **Xeroderma pigmentosum**
  - nükleotid ayırma şeklinde tamiri kapsayan mutasyonlarla oluşur
  - güneş ışığının etkinliğinde 2000 kat artışla birlikte deri kanseri ve melanoma gibi kanser tipleriyle birlikte
- **Ataxia telangiectasia**
  - DNA yıkımı tesbit edilen genlerle oluşur
  - X-ışınlarıyla risk artar
  - beyin kanserlerinde artışla birlikte
- **Fanconi anemia**
  - X-ışınlarıyla risk artar
  - güneş ışığına duyarlılık
- **Bloom syndrome**
  - DNA helikaz gende mutasyonlarla oluşur
  - X-ışınlarıyla risk artar
  - güneş ışığına duyarlılık
- **Cockayne syndrome**
  - transkripsiyon-bağlı DNA tamiri nde bir defekt ile oluşur
  - güneş ışığına duyarlılık
- **Werner's syndrome**
  - DNA helikaz gende mutasyonlarla oluşur
  - erken yaşlanma

Hayvan Bilimleri Çalışma Alanları

- Üreme Fizyolojisi
  - Genetik
  - Et ve Gıda Güvenliği
  - Beslenme
-
- Türler: sığır, domuz, keçi, koyun, at, kanatlı, balık..

Moleküler Teknolojik Arařtırmalar

- Gen ekspresyon alışmaları
- Genetik Mühendisliđi
- Gen Haritalama ve Yardımcı belirteç seçimi
- Biyolojik Geçitler
- İmmunoloji
- Toksikoloji

Genel Moleküler Teknikler

- **DNA**

- Bilgi tarama, klonlama, dizi analizi, PCR, southern'ler

- **RNA**

- RT-PCR, DDRT-PCR, Northern'ler, RPA, IHC

- **Protein**

- ELISA, RIA, Western'ler, ICC, HPLC, FACS

Genetik alıřmalar

Genetiđi Deđiřtirilmiř Organizmalar (GDO, GMO)

“Hayvanlar, Bitkiler ve Ürünler”

GDO nedir ?

- GDO; Genetiđi Deđiřtirilmiř bir Organizmayı ifade eder
- Bir organizmada bir aktivite genetik olarak değiştirilebilir ya da GDO'larda ıslah edilebilir, depolanabilir, taşınabilir, kaldırılabilir veya bir başka yolda kullanıma sunulabilir
- GDO'lar genetik dizileri deđiřtirilebilen, dođal olmayan bir sebepten dođmuř organizmalardır.

GDO'lar

Potansiyel Yararları

- Verim artışı (kaliteli ve çok ürün)
- Dünyada açlığın azalışı
- Ağızdan alınan aşı üretimi
- Böceklerin kontrolü
- Mikotoksinsiz ürünler
- Çiftlikte herbisid, pestisid ve ilaç kullanımında düşüş
- Hastalıklara dirençli ürün

Yararları

Çok
Gıda

İyi
gıda

İyi
Çevre

Tarımsal yararlar

- Çürümeye dirençli portakallar

- Hastalık dirençli Patatesler

- Hastalık dirençli muzlar

GDO'lar

Potansiyel Riskler

- Allergenlerin Transferi
- Antibiyotik dirençliliği
- Çapraz Fertilizasyon
- Biyoçeşitlilik Kaybı
- Toksisite riski
- Bilinmeyen sağlık riskleri
- Fizyolojik etkiler

GDO'lar

Gereklilikler

- Biyogüvenlik düzenlemeleri
- Güvenlik karşıtı güçlerle mücadele

Genel olarak GD-Besinler nelerdir ?

- Dünyada toplam 48 adet Gıda maddesi marketlerde tüketime sunulmuştur

Ürünler

Mısır
Kanola
Patates
Domates
Soya
Pamuk tohumu yağı
Şeker kamışı

Derive Ürünler

Mısır Şurubu
Soya sosu
GDO ile beslenen
Hayvansal
ürünler...

.....Ve dahası

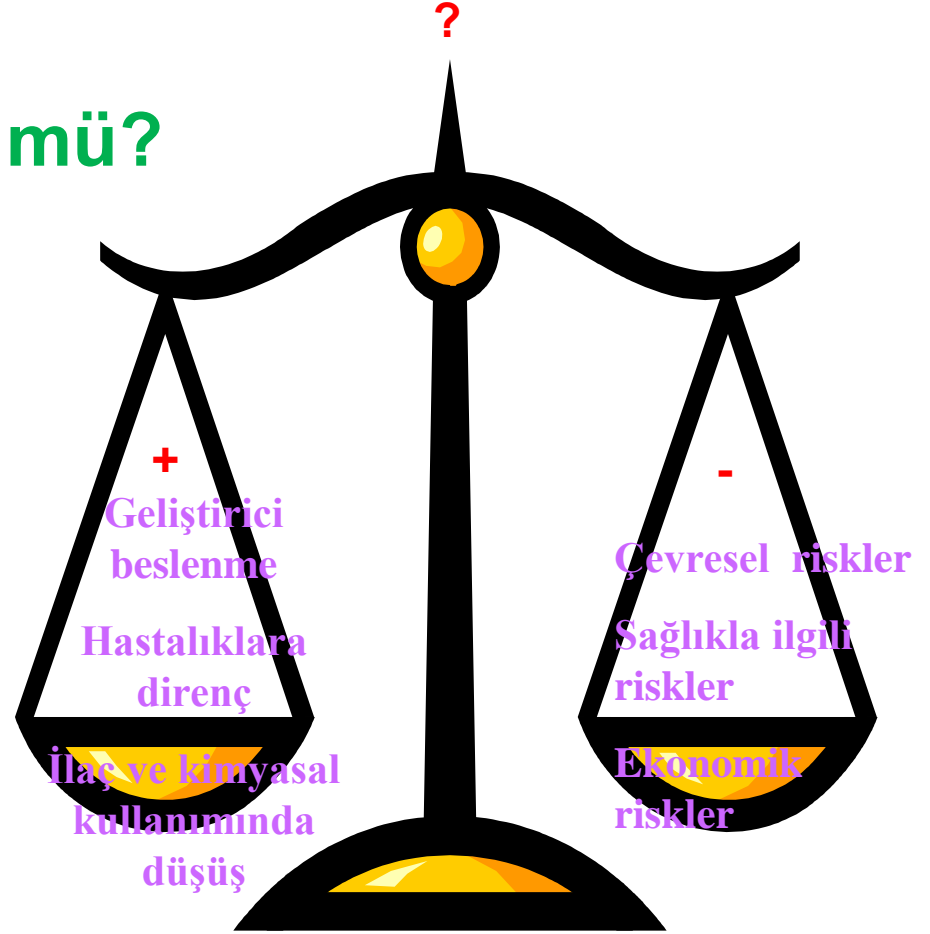
Türkiye'de Durum

- Biyogüvenlik Kurulu'na bu güne kadar 5 bitkiye ait başvuru yapılmış; mısır, kolza, şeker pancarı, patates ve soya...
- Bunların bir kısmı yem amaçlı bir kısmı gıda amaçlı.
- Henüz gıda ile ilgili herhangi bir karar yok, sadece yem ile ilgili olarak karar var.
- Daha önce sadece 3 soya çeşidine izin verilmişti. Daha sonra, 3 kolza, 1 şeker pancarı, 1 patates ve 22 mısır çeşidinin yem amaçlı olarak kullanılmasına resmen izin verilmiştir.
- Biyogüvenlik Kurulu web sayfası ziyaret edilerek hangi ürünlere izin verildiği hangilerine izin verilmediği görülebilir.
(<http://www.tbbdm.gov.tr/Home/Content/Links.aspx>)

Dengenin Sağlanması

- **GD besinler iyi mi kötü mü?**

1. Bireysel olaylara bağlıdır
2. Bunların faturası başta tüketiciler olmak üzere Hükümetlere ve Bilim insanlarına çıkar.

Sabrınız için.....

